

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Johanna Kärrman

Sätta kommunen på kartan
Kommunal verksamhet ur ett
konkurrensperspektiv

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Josefin Gooch
VT 2017

Innehåll

SUMMARY	1
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Metod och material	7
1.5 Disposition	8
2.1 Grundläggande kommunrättsliga principer	9
2.2 Sedvanlig kommunal verksamhet	12
2.3 Kommunala turistanläggningar	13
2.4 Riktade näringsbidrag	15
3.1 Om konkurrensrätten	17
3.2 Effektiv konkurrens	18
3.3 Företag	18
3.4 Relevant marknad	20
3.5 Dominerande ställning	21
3.6 Konkurrensbegränsande avtal	22
3.7 Konkurrensbegränsande offentlig säljverksamhet	23
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	29
RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	30

Summary

Tourism is an important and growing part of the Swedish economy, and has long been of interest to municipalities to be involved in. Throughout municipal law, the general legal stance is that municipalities should not operate or interfere with business and the regular market. That is based on the notion that the public sector should not compete with companies, but also because of other factors such as the municipality constitutional principles advocating that no municipal citizen should be treated in favor of another one in the same situation, and the economical principle that the municipality should not yield profit. However, the tourism industry has for long been considered to fall within municipal competence, and thus gives the legal opportunity to build or invest in tourist facilities, often meaning hotels. That is often considered as a conflict of interest for existing companies acting in the same market. Competition law sets rules to the market participants by prohibiting abuse of dominant position, cartels and anti-competitive agreements. The rules apply also to municipalities when they act as or in the form of companies, but do not apply to authority decisions. This creates a grey zone where democratic decisions on tourism issues often promises the business favorable government decisions. The competition law uses the term “relevant market”, which compares the legal subject to comparable subjects. This is a major legal conflict, where the municipality is not allowed to act if the current companies are already providing the market with a comparable subject – where the municipality and not the market decides the subject.

Sammanfattning

Turism är en viktig och växande del av den svenska ekonomin, och har länge varit av intresse för kommuner att vara involverade i. Uppsatsen syftar till att belysa den konkurrensrättsliga aspekten av turistverksamhet som är finansierad av kommunala medel. Genomgående i den kommunala rätten är den generella hållningen att kommuner inte bör verka inom näringslivet, vilket bland annat grundar sig i uppfattningen att det allmänna inte ska konkurrera med företag, men också till följd av andra faktorer som de kommunalrättsliga ekonomiska principer som förespråkar försiktighet och långsiktighet. Turistnäringen har dock genom speciallag sedan länge ansetts falla inom den kommunala kompetensen, och därmed uppstår en intressekonflikt för de befintliga näringsidkare som agerar på samma marknad. Konkurrensrätten sätter upp begränsningar för marknadsaktörer, genom att förbjuda missbruk av dominerande ställning och konkurrensbegränsande avtal. Reglerna är tillämpliga också för kommuner när de agerar som eller i form av företag, men gäller inte vid myndighetsbeslut. Man kan genom uppkomna rättsfall se en tydlig gråzon när demokratiskt fattade beslut om engagemang turistanläggningar leder till löfte om för verksamheten gynnsamma och nödvändiga myndighetsbeslut. Dessa faller utanför Konkurrensrätten och verkar inte heller med framgång kunna överklagas genom kommunalbesvär. Inom konkurrensrätten används begreppet ”relevant marknad”, som sätter objektet för prövning i relation till andra jämförbara objekt. Kommunen är inte tillåtna att agera om den befintliga marknaden redan tillhandahåller ett jämförbart objekt. Det innebär att befintliga näringsidkare sällan kan ha nytta av Konkurrensrättens regler, eftersom det är kommunen och inte marknaden som ställer krav på den tänkta turistanläggningen.

Förord

Jag vill härmed tacka mamma för det moraliska stödet. Handledare Josefin Gooch för ovärderlig feedback. Julia Johansson för trevligt och välbehövligt sällskap. Och Max Eskilsson för korrekturläsning.

Förkortningar

EFTA-domstolen domstol	Europeiska frihandelssammanslutningens domstol
HFD	Högsta Förvaltningsdomstolen
KBL	Lag om kommunala befogenheter (2009:47)
KkL	Konkurrenslagen (2008:579)
KKV	Konkurrensverket
KomL	Kommunallagen (1991:900)
MD	Marknadsdomstolen
RF	Regeringsformen (1974:152)
ÄKL	Äldre Kommunallagen
FEUF	Fördraget om Europeiska Unionens funktionssätt

1 Inledning

Världen blir allt mer rörlig. Utländska turisternas konsumtion i Sverige uppgick till nästan 113 miljarder, och turistnäringens omsättning har ökat över 90% sedan 2000 och omsatte närmare 300 miljarder 2015.¹ Det motsvarar 2,7% av Sveriges BNP.² Medan större städer växer explosionsartat avbefolkas stora delar av Sverige, och många historiskt sett starka branscher förlorar mark. Det gör att kommuner inser vikten av besökare utifrån, och därför blir turistnäringen mer och mer aktuell. Många svenska kommuner hade helt enkelt haft svårt att gå runt utan sina semesterdragplåster. Samtidigt finns det många exempel på när kommunernas välvilliga satsningar mynnat ut i totala fiaskon. Hotell Älvkarlen, numera Dragon Gate, är ett lysande exempel, där kommunen satsade mycket pengar på ett stort paradbygge intill Dalälven och E6. Hotellet utgjorde en stor kostnad för kommunen under många år, och i slutändan är det på bekostnad av kunderna, kommuninvånarna och de privata näringsidkarna.

1.1 Bakgrund

Sveriges är genom Regeringsformen 1 kap. 7§ indelat i kommuner på lokal och regional nivå. Dessa behandlas inom juridiken, och därmed denna uppsats, till största del på samma sätt, och är båda som utgångspunkt reglerade av Kommunallagen. I de fall där regleringen skiljer sig kommenteras detta.

¹ Tillväxtverket, 2017-04-20 <https://tillvaxtverket.se/statistik/vara-undersokningar/resultat-fran-turismundersokningar/2016-06-25-turismens-arsbokslut-2015.html>

² Fakta om Svensk turism, 2015, pdf, Tillväxtverket

Självstyre är ett väsentligt begrepp, som innebär att kommunen har rätt att själva fatta beslut om det som berör sina medlemmar.³ Kommunerna har en särställning som offentligrättsligt rättssubjekt, då kommunens uppgift är att tillhandahålla service för sina medlemmar – vilket i praktiken sträcker sig mellan allt från att tillhandahålla cykelparkeringar till att fatta individuella beslut om hemtjänst. Kommunal verksamhet kan övergripande delas in i dels den myndighetsutövande, där ett beslut fattas, riktar sig mot och påverkar en enskild, och dels de kommunpolitiskt styrda beslut som är ägnade att främja kommunen i stort. I det förstnämnda fallet är kommunens roll klar och oftast tydligt reglerad av stora och detaljrika speciallagar, vilket är fallet med hemtjänsten som regleras av den omfattande Socialtjänstlagen. Genom dessa lagar skyddas den berörda individen inte bara förebyggande, utan har också möjlighet till upprättelse vid felaktigt fattade beslut. Den här uppsatsen kommer istället att ta avstamp i den andra kategorin av beslut, och mer specifikt kommunernas närings- och turistfrämjande åtgärder. När en privat näringsidkare bedriver verksamhet inom turistbranschen görs det i ekonomiskt syfte, och huruvida idén och verksamheten varit lyckad eller ej bedöms i slutändan av marknaden - kvittot ligger i det ekonomiska resultatet. Företag omfattas och regleras av konkurrensrätten, som är ett juridiskt styrmedel för att skydda marknaden och i slutändan konsumenten. Ett kommunalt initiativ utgår istället från en politisk önskan och vision om att främja kommunen. Dessa beslut kan prövas på olika vägar, dels genom att pröva beslutet genom kommunalbesvär, men också genom instanser som ska tillvarata andra intressen – Miljödomstolen och Konkurrensverket är två exempel.

1.2 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att studera kommunalrättsliga regleringar om turistanläggningar ur ett konkurrensrättsligt perspektiv. Det görs genom att redogöra för gällande rätt angående kommunens agerande i näringslivet,

³ 150 år av självstyre, Kommuner och landsting i förändring. SKL.

först kommunalrätten och därefter konkurrensrätten. Med syftet som bakgrund kommer uppsatsen att söka svar på frågorna

- Vilka möjligheter har kommunen att verka inom näringslivet?
- Kan kommunal turistverksamhet falla under konkurrensrättens begränsningar?
- Lever kommunalrättens regler kring näringsverksamhet upp till konkurrensrättens regler?

1.3 Avgränsningar

Uppsatsen kommer att beröra kompetensen för kommunen att agera på marknaden. Formerna för och eventuella skillnader mellan de olika rättsliga formerna, de olika ekonomiska stöden som kan utges från kommun, stat eller EU kommer av utrymmesskäl inte att beröras, innefattat EUs statsstödsregler. Inte heller frågan om eventuella åtgärder eller konsekvenser vid rättsvidrigt fattade beslut kommer att lyftas.

1.4 Metod och material

Utredningen kommer att göras med en rättsdogmatisk metod. Såväl det kommunalrättsliga som konkurrensrättsliga läget kommer att utredas genom att undersöka och analysera de klassiska svenska rättskällorna: förarbete, lagstiftning, rättspraxis och doktrin. Konkurrensrätten bygger till stora delar på EU-rätten, och där kommer även EU-rättsliga källor att användas. Viss relevant litteratur och rättspraxis följer gammal lagstiftning. Materialet är ändå intressant, eftersom lagstiftningen inte genomgått några större ändringar på det materiella planet, vare sig det gäller kommunala befogenheter eller konkurrensrätt. Den juridiska forskningen har i viss grad uppmärksammat den rättsliga konflikt som uppstår i och med kommunens inträde på marknaden. En doktorsavhandling finns på området, samt en handfull författare som berör ämnet med kommunal kompetens. Den litteratur som berör marknaden och kommunalt företagande har i många fall

finansierats av intresseorganisationer, och för att undvika de källkritiska problem som uppstår i och med det har den litteraturen enbart använts som inspiration och inte i syfte att söka svar.

1.5 Disposition

Framställningen är indelad i tre delar, där de två första delarna är deskriptiva och behandlar den materiella rätten på ett tematiskt sätt, och den sista delen är en analytisk del. De deskriptiva delarna är uppdelade i flera underrubriker, för att på ett pedagogiskt sätt avgränsa och tydliggöra de olika komponenterna som utgör den för uppsatsen relevanta rätten.

2 Kommunens näringslivskompetens

2.1 Grundläggande kommunrättsliga principer

Kommunens befogenheter är reglerade på flera ställen i Kommunallagen. Förarbeten utpekar några grundläggande principer, som utarbetats genom praxis.⁴

Den inledande paragrafen 2 kap. 1§ KomL begränsar kommunens befogenhet på ett antal sätt. Det första är genom att utpeka allmänintresset som ledande motiv för kommunal angelägenheter. Ulf Lindquist har anfört att ett allmänintresse kännetecknas av att angelägenheten framstår som gemensam för stora delar av kommunmedlemmarna.⁵ Bedömningen görs enligt förarbetena med utgångspunkt i lämpligheten, ändamålsenlighet, skälighet med mer.⁶ Det innebär en negativ begränsning – kommunen får sköta allt förutom det staten, annan kommun eller någon annan ska sköta. Vad som avses med ”någon annan” uttrycks varken i lagtext eller förarbete till lagtexten, men propositionen om kommunala kompetensfrågor hävdar att den vanligaste tolkningen är att det som avses är annan offentlig sektor.⁷

Lokaliseringsprincipen har också sin grund i 2 kap. 1§ KomL och sträcker sig över all kommunal verksamhet. Den innebär att kommunala beslut ska vara ägnade att påverka kommunens geografiska område eller invånare.⁸ Principen tolkas vidsträckt, och i speciallag finns ett antal undantag från kravet på kommunal anknytning. Den inledande paragrafen 1 kap. 2§ KBL anger att det tidigare nämnda kravet på anknytning till kommunen i 2 kap.

⁴ Prop. 1990/91:117 s. 23

⁵ Lindquist, s. 25

⁶ Prop. [1990/91:117](#)

⁷ Prop. 2008/09:21 s. 17.

⁸ Bohlin, Kommunalrättens grunder, s. 93

1§ KomL inte är tillämpligt när det gäller en rad områden som till exempel kollektivtrafik, sjuktransporter och turism. Också utlandsexport av tjänster är undantaget principen. Bakgrunden till detta är enligt propositionen den utveckling som skett av den kommunala verksamheten. Idag anses samarbete, både regionalt och internationellt, vara en naturlig del av kommunernas verklighet.⁹ Redan i tidig praxis, och då utan införda uttalade undantag, har kustkommuner ansetts kompetensliga att bidra till utländska färjeförbindelser, både genom RÅ 1960 I 187 och i fallet RÅ 1979 AB 12. Lokaliseringsprincipen ansågs också uppfylld i RÅ 1968 K 728 angående ett kommunalt understött hotell som nyttjas främst av andra än kommuninvånarna. Inom Norden finns också samarbetsavtalet SÖ 1978:1, som dock inte har ställning som lag, men som kort innebär att kommuner har kompetens att ekonomiskt stödja anläggningar inom Norden om det gynnar den egna kommunens invånare.

Likställighetsprincipen kommer till uttryck genom 2 kap. 2§ KomL, som uttalar att alla kommunmedlemmar ska behandlas lika så länge det inte finns sakliga skäl för något annat. För att kommunen ska kunna särbehandla krävs med andra ord rationella skäl eller sakliga överväganden, men praxis ger ingen enhetlig bild vad som kan anses vara sakliga och rationella skäl. Till exempel underkände HFD i RÅ 1996 ref. 9 kommunal rabatt på båttrafik för fastboende på den skånska ön Ven, trots att denna grupp uppenbarligen haft ökade kostnader i jämförelse med andra kommuninvånare. Principen innebär dock inte ett hinder mot att särbehandla andra än kommuninvånarna. Till exempel ansågs kommunen i RÅ 1987 ref. 17 ha rätt att ta ut högre avgift av icke-kommunmedlemmar för båtplats i småbåtshamn.

⁹⁹ Prop 2008/09:21 s. 21 ff.

2.1.1 Ekonomiska principer för kommunal verksamhet

8kap KomL heter ”Mål för den ekonomiska förvaltningen”, och innehåller ett antal ekonomiska principer för kommunen. Bakgrunden till normerna är enligt förarbeten att säkra ekonomin för framtiden. I 8 kap. 1§ KomL finns ett krav på **god ekonomisk hushållning**. Kravet gäller kommunal verksamhet, och kommunal verksamhet som bedrivs genom andra juridiska personer.¹⁰ Samma tankar finner vi i medelsförvaltningen i 8 kap. 2§ KomL anger att kommun och landsting ska förvalta sina medel på ett sådant sätt att krav på god avkastning och betryggande säkerhet. Johan Höök framhåller att kommunens ekonomi inte får äventyras genom riskfyllda transaktioner.¹¹

Självkostnadsprincipen återfinns i 8 kap. 3c§ KomL. Paragrafens ordalydelse ger att kommunen inte får ta ut högre avgifter för verksamheten än vad som motsvarar den faktiska kostnaden. Principen har främst betydelse vid fastställande av avgifter för kommunala avgifter, men i propositionen diskuteras principen i relation till konkurrensutsatt verksamhet.¹² Man resonerar att principen i och för sig är onödig att upprätthålla ur ett medborgarperspektiv, då konsumenten per se har tillgång till det lägsta priset för varor och tjänster genom marknaden. Däremot har man inte velat frångå eller göra undantag för principen, för att undvika missförstånd huruvida allmännyttan ska vara utgångspunkt.

I 2 kap. KomL 7§ finns en bestämmelse om att kommunen inte får inlåta sig på vinstsyftande företag. Principen har funnits sedan 1862 års Kommunallag och är tänkt att göra en åtskillning mellan kommunal verksamhet och näringslivet. Med andra ord är det **avsaknaden av vinstsyftet**, och inte driftsformen i sig, det väsentliga för att avgöra lagligheten när kommunen vill stötta eller driva verksamhet.¹³ Principen innebär enligt Lindquist att

¹⁰ Prop. 1990/91:117 s. 109 ff.

¹¹ Höök, lagkommentar Karnov

¹² Prop. 1993/94:188 s 83

¹³ Prop. 1990/91:117 s. 151.

ordalydelsen ”vinstsyftande”, med betoning på syftande, att vinst blir tillåtet om vinsten uppkommit utan att vara åsyftad. Han ser alltså inte regeln som ett vinstförbud i sig, då vinstgivande verksamhet kan godtas om syftet med verksamheten inte varit att gå med vinst. Han påpekar dock att det i praktiken blir omöjligt i kombination med självkostnadsprincipen.

2.2 Sedvanlig kommunal verksamhet

De grundläggande utgångspunkterna för kommunernas inblandning i näringslivet finns i 2 kap. KomL 7§ och 8§. I 7§ anges att kommuner får driva näringsverksamhet om det går ut på att tillhandahålla allmännyttiga anläggningar eller tjänster. Propositionen bakom KomL gör en skiljelinje mellan det som kallas sedvanlig kommunal verksamhet och det egentliga näringslivet. Som exempel på sedvanlig kommunal verksamhet nämns värmeverk och bostadsföretag, men också idrottsarenor och fritids- och nöjesanläggningar. Vad som lagtekniskt räknas till sedvanlig kommunal verksamhet är relativt oomstritt. Lindquist gör gällande att kommunal verksamhet till stora delar är monopolartade och går ut på att tillhandahålla allmännyttigheter inom verksamheter där den fria konkurrensen är mindre viktig.¹⁴ I praktiken är det däremot svårare att avgöra. I RÅ 1973 A 258 uttalade rätten att en travbana inte utgör en kommunal angelägenhet i och för sig. Detsamma tycks från fallet RÅ 1969 ref. 26 i viss mån gälla motorsportsanläggning. Man kan därmed konstatera att både trav och motorsport faller utanför den kommunalrättsliga definitionen av fritidsliv, trots att det i allra högsta grad uppenbarligen är en fritidssyssla.

Medan 2 kap. 7§ KomL mer tar sikte på att definiera rättsenlig kommunal näringsverksamhet, berör 2 kap. 8§ KomL de åtgärder kommunen får vidta för det egentliga näringslivet. Paragrafen uttalar i första meningen att kommunen har kompetens att allmänt främja näringslivet. Propositionen anger flera exempel på näringslivsfrämjande åtgärder kommunen är fria att

¹⁴ Lindquist, Kommunala befogenheter s. 384.

vidta, bland annat kollektiv marknadsföring, tillhandahållande av mark, och stöd till företagarkollektiv. Som praxis kan RÅ 1972 C 158 nämnas, där kommun tecknat aktier, och därmed tillskjutit medel, i ett företagsfrämjande bolag med syfte att vara behjälpliga med bland annat goda råd, uthyrning av lokaler till hantverkare och andra allmänt främjande aktiviteter. Rätten ansåg att beslutet om att teckna aktier varit rättsenligt.

2 kap. 8§ andra meningen KomL anger att det krävs synnerliga skäl för att lämna individuellt riktade stöd till enskilda näringsidkare. En fingervisning vad synnerliga skäl anses vara ges av Regeringsrätten mål rörande tillfälligt stöd för bensinförsäljning i en liten kommun i Västerbottens län.

Bensinhandeln var under nedläggning då handeln var mycket olönsam, och utan kommunalt stöd skulle kommunens invånare bli tvungna att åka 9 mil för att tanka. Rätten uttalade att kommunen inte haft någon annan rimlig alternativ åtgärd att vidta, och underkände därför kommunalbesväret. Värt att notera i fallet är att rätten också uttalar att kommunens utrymme för att ekonomiskt stödja bensinförsörjningen begränsas i samma utsträckning som statens kompetens att utge stöd enligt dåvarande förordning (1973:608) om statligt stöd till kommersiell service i glesbygd.¹⁵

2.3 Kommunala turistanläggningar

4 kap 1 § KBL säger att kommunen får vidta åtgärder för att uppföra turistanläggningar för att främja turistnäringen. Turistnäringens särställning har varit reglerad sen 1968, och innan dess fanns ett stort antal fall som utredde gränsdragningen mellan allmänt inriktade åtgärder och individuella stöd efter att kommunen engagerat sig i diverse besöksnäringensrelaterat. Förarbeten ger inte någon vägledning i vad som ska räknas till turistanläggning, men en relativt tydlig praxis har utarbetats.

RÅ 1969 C 42 fastslog i kommunalbesvär att bidrag till projektering av

¹⁵ Motsvaras av nu gällande Förordning 2000:284 om stöd till kommersiell service.

turisthotell varit kompetensenligt. Ett antal liknande efterföljande fall stärker synen att hotellanläggningar utgör turistanläggning i lagens mening. Däremot har en större fråga varit när och i vilken utsträckning det är påkallat för kommunen att stödja sådana anläggningar. Det diskuteras bland annat i RÅ 1988 not 581. I Bollnäs kommunfullmäktige hade fattats beslut om att understödja ett konferenshotellbygge i kommunen. Två kommuninvånare hävdade kommunalbesvär. De anförde bland annat att befintliga hotell hade en beläggningsgrad på runt 50%. Kommunen kunde visa att behovet av ett konferenshotell uppmärksammats av såväl näringslivet som Industridepartementet. Rätten ansåg att kommunen gjort sannolikt att de befintliga hotellresurserna inom kommunen inte varit tillräckliga för att tillgodose nyttotrafikens och det lokala näringslivets behov, och att detta behov inte väntas bli tillgodosett utan stödinsatser.

Utöver hotell har ett par olika former av anläggningar prövats i domstol. Tidigare har nämnts att trav- och motorbanor inte ansetts kommunalrättsenliga, förvisso inte efter prövning mot turistundantaget. Det finns dock flera kända verksamma turistanläggningar som anses vara kompetensenliga – Liseberg och Parken Zoo (som tidigare varit i kommunala ägor, men numera tagits över av en privat aktör) är två exempel. Nyligen granskade Konkurrensverket Göteborgs kommuns planer på att anlägga ett mycket omfattande temahotell samt en vattenpark inom ramen för Liseberg. Verket uttalade att det är möjligt att planerna strider mot den kommunala kompetensen.¹⁶ Detta uttalandet ska dock inte tillmätas någon större vikt ur kommunalrättsligt hänseende, då Konkurrensverkets uppgift är att bedöma just konkurrensaspekten.

I målet RÅ 1970 ref. 13 prövades lagligheten av kommunens tecknande av aktier i ett så kallat barnparadis, ”Dennisland”. Dennis var en serietidning, och anläggningen var tänkt att locka resande att stanna till i kommunen. Rätten förklarade dock att anläggningen inte kan anses vara en sådan

¹⁶ Dnr 807/2015, Kkv

turistanläggning som avses i lagens mening. De hänvisade till att det ekonomiska intresset låg i reklamen för seriefiguren, och att finansieringen också var av övervägande reklammässig karaktär. Rätten uttalade att inte heller nyttan för kommuninvånarnas fritidsverksamhet rättfärdigar stödjandet av sådana ekonomiska intressen.

2.4 Riktade näringsbidrag

Som framgått av tidigare avsnitt finns det flera avsteg från att kommunen inte ska agera inom det egentliga näringslivet. Kommunen har också möjlighet att stödja näringslivet genom att i vissa fall tillhandahålla lokaler. 3 kap. 6§ KBL är ett uttalat undantag för kommuner att stödja enskilda företag genom att tillhandahålla lokaler vid särskilda skäl. Lindquist argumenterar för att lokalförsörjning visserligen inte i allmänhet faller under kommunens ansvar, men att det ändå bör finnas visst utrymme för detta då det kan bidra till det lokala näringslivets expansion. Lokalhållningen ska ske på affärsmässiga grunder enligt 3 kap. 4§ KBL, och förarbeten anför att en ekonomisk analys där det bland annat ska framgå att den lokalunderstödde verksamheten inte blir beroende av kommunens stöd.¹⁷ Paragrafens rekvisit ”särskilda fall” är något svagare än de ”synnerliga skäl” som krävs för individuellt riktat ekonomiskt stöd, men undantaget har tillämpats restriktivt.

I RÅ 2010 ref 119 hade kommunen överlåtit en fastighet till en köpeskilling som var lägre än marknadsvärdet, trots att konkurrerande bud förekommit. Ingen oberoende värdering av fastigheten gjordes. Fastigheten var av både kommunen och den nya ägaren tänkt att användas för att bygga hotell, och kommunen hade förbundit sig att godkänna bygglov. Rätten slog fast att kommunfullmäktiges beslut att godkänna avtalet utgjorde ett individuellt riktat stöd till förvärvarna. Värt att notera från fallet är också att rätten uttalade sig i frågan om förfarandet kring kommunal fastighetsavyttring. ”I

¹⁷ Prop. 2008/09:21 s. 58.

rättspraxis har kommuner inte ansetts behöva begagna sig av
anbudsförfarande när de avyttrar en fastighet”.

3 Konkurrensrätten

3.1 Om konkurrensrätten

Svensk konkurrensrätt bygger på EU-rättens konkurrensregler som har sin grund i Fördraget om EU:s funktionssätt. Lagens ändamål är enligt förarbeten att ”undandröja och motverka hinder för en effektiv konkurrens i fråga om produktion av och handel med varor, tjänster och andra nyttigheter”. Med varor anses fysiska ting. Tjänster inbegriper alla sorters tjänster, vilka tillhandahålls av allt från frisörer till fastighetsmäklare till elinstallation. Under begreppet nyttigheter faller till exempel fast egendom och elektricitet, men även aktier och andra värdepapper. Tanken är enligt Carlsson/Bergman inte att begränsa lagens tillämpningsområde, utan att ge en beskrivning av ekonomiska aktiviteter som kan förekomma.¹⁸

Propositionen pekar ut tre sorters marknadsskadande ageranden som lagen är ägnad att motverka. Den första är gemensamma förfaranden, och med dessa menas avtal eller överenskommelser mellan företag. Den andra är ensidiga förfaranden, där ett företag har så stor del eller så stort inflytande över marknaden att det kan agera utan att ta hänsyn till hur marknaden reagerar. De kan därigenom sätta konkurrensen ur spel genom att till exempel eliminera andra aktörer. Det tredje utpekande agerandet är strukturella åtgärder, där bland annat maktkoncentrationer åsyftas. Syftet med lagen är alltså att sätta upp spelregler för att motverka strukturer som begränsar förutsättningar för konkurrens.¹⁹ Det har i doktrin påpekats att syftet med lagstiftningen inte varit att skydda näringsidkare, men att reglerna indirekt skapar ett skydd för små och medelstora företag.²⁰

Propositionen lyfter frågan om Konkurrensrätten i relation till annan lagstiftning. Det anges att vissa offentliga regleringar som ålägger företag

Commented [JK1]: 1. Gäller konkurrenslagen alltid i Sverige? EU-rätten gäller ju bara när EUs inre marknad drabbas... Läs i bok!

¹⁸ Carlsson/Bergman, Zeteo, 1.4.

¹⁹ Prop. 2007/08:135 s. 66

²⁰ Indén, s. 113

att handla på ett visst sätt kan få till följd att KkL inte ska tillämpas, med motiveringen att dessa ageranden inte är frivilliga och inte en följd av partsviljan, utan följer av rättslig förpliktan.²¹

För att EU-rätten ska vara tillämplig krävs att det så kallade samhandelskriteriet är uppfyllt, vilket betyder att handeln mellan EU-länder kan påverkas. Eftersom svensk rätt alltid tillämpar Konkurrenslagen, som inte har något samhandelskriterium, och denna lag i sin tur bygger på EU-rätt, kommer kriteriet inte att behandlas vidare här.

3.2 Effektiv konkurrens

Begreppet effektiv konkurrens är grundläggande inte bara för hela konkurrensrätten, utan också för ekonomiska teorier. Förarbeten till konkurrensrätten understryker att begreppet inte har någon fast innebörd. Begreppet ter sig dynamiskt inför varje givet tillfälle, men syftar alltid till en strävan efter att uppnå en optimal produktivitet. Konkurrensen, menar man, skapar det nödvändiga tryck som behövs för att främja såväl teknisk som ekonomisk utveckling.²²

3.3 Företag

Konkurrensrätten inriktar sig på företag. En definition av vad avses med företag enligt konkurrensrätten finns i 1 kap. 5§ KkL; ”*Som företag räknas en fysisk eller juridisk person som driver verksamhet av ekonomisk eller kommersiell natur.*”

EU-rätten, som ligger till grund för KkL, tillämpar en vidsträckt tolkning av begreppet. Att driftsformen eller huvudmannen inte är av relevans inom konkurrensrätten har visats i flera fall. Till exempel ansågs i målet Höfner&Elser/Macrotron att statlig arbetsförmedling är ett företag i konkurrensrättslig mening. Domstolen uttalade att företag omfattar varje

²¹ Prop. 1992/93:56 s. 70

²² Praktisk marknadsrätt, s. 812.

enhet som utövar ekonomisk verksamhet, oavsett finansiering och rättslig form.²³

I målet ”Ekfors Kraft”²⁴ behandlade MD frågan om två kommuners hantering av gatu- och vägbelysning. Kommunerna köpte in energi och nättjänst av Ekfors Kraft, för att sedan sälja vidare tjänsterna till Vägverket, då ansvariga för vägnätet med belysning. MD ansåg att kommunerna ur konkurrensrättslig mening i förevarande fall var att betrakta som företag, då de tillhandahöll tjänster på den relevanta marknaden.

Också verksamheter som inte syftar till att gå med vinst räknas som företag. Carlsson/Bergman delar in offentlig verksamhet i obligatorisk verksamhet, ren näringsverksamhet och fakultativ verksamhet. Till obligatorisk verksamhet räknar de den verksamhet kommunen är skyldig att bedriva, medan fakultativ verksamhet är den som bedrivs med stöd av kommunens allmänna kompetens. Författarna argumenterar för att obligatoriska områden, såsom skola, räddningstjänst och kollektivtrafik, faller utanför näringsverksamhetens definition så länge den inte bedrivs i konkurrens med andra.²⁵

3.3.1 Myndighetsutövning

Konkurrensrätten skiljer mellan ekonomisk verksamhet och myndighetsutövande genom 1 kap. 5§ KkL. Den del av verksamheten som är myndighetsutövande är uttalat undantaget från att omfattas av KkL. Undantaget väcker frågan om gränsdragning mellan offentlig ekonomisk verksamhet och myndighetsutövning.

I målet Cali&Figli uttalade domstolen att det saknar betydelse om staten handlar direkt genom ett organ, eller om ett externt organ fått befogenheter till myndighetsutövning tilldelat från staten.²⁶ Två krav ställdes upp, dels att uppgiften som utförs ska tillgodose allmänintresset, och dels att den ska tillhöra statens grundläggande uppgifter. Organet omfattas då av undantaget

²³ Mål nr. C-41/90

²⁴ MD 2007/26

²⁵ Kenny Carlsson, Mats Bergman. Lagkommentar 1.6, Zeteo

²⁶ C-343/95

i 1 kap. 5§ KkL. Vidare hänvisar de i målet till EFTA-domstolens uttalande i två fall gällande när en kommun fattar politiska beslut. Kommunen har inte ansetts utgöra företag när den ägnar sig åt offentlig administration, men så fort det handlar om ekonomisk verksamhet kan det handla om företag.

3.4 Relevant marknad

Inom konkurrensrätten används begreppet relevant marknad. Det är inte utvecklats någonstans i lagtext, utan har utarbetats genom kommissionen och praxis. Propositionen anger att den relevanta marknaden bestäms genom två variabler. Den första är produktmarknaden, där den aktuella produktens utbytbart står i centrum för bedömningen. Utbytbart granskas från två håll, dels på efterfrågesidan och dels på utbudssidan. Faktorer som ska tas i beaktande för utbytbart är produktens pris, egenskaper, användning och den faktiska möjligheten att ersätta produkten med någon annan, så kallad efterfrågesubstituerbarhet. EU-kommissionen har kommit med ett hypotetiskt prov kallat SSNIP²⁷ för att bedöma utbytbart på efterfrågesidan, där man genom ett tankeexperiment successivt höjer priset på varan för att se konsumenternas reaktion. Frågan blir då hur enkelt konsumenten byter till någon annan vara. Som exempel använder kommissionen läsk med olika smaker, där smak A ständigt är 10% dyrare än smak B. Om vinsten från det ökade priset uteblir därför att tillräckligt många konsumenter byter till smak B, ingår både smak A och B i den relevanta marknaden.²⁸ Den andra variabeln är den geografiska marknaden, där transportmöjligheter och -kostnader är relevanta att bedöma.²⁹

²⁷ “Small but significant and non-transitory increase in price”

²⁸ OJ C 372, 9.12.1997

²⁹ Prop. 1992/93:56 s. 85 ff.

3.5 Dominerande ställning

Att missbruk av dominerande ställning är otillåtet framgår av 2 kap. 7§ KkL. Regeln motsvaras av FEUF 102. Paragrafen lyfter fyra exempel på vad detta särskilt kan bestå av, men regeln är inte uttömmande. De situationer som nämns i paragrafen är när agerandet består i att påtvinga någon oskäligen priser eller affärsvillkor, att marknad eller produktion begränsas till nackdel för konsument, om parten tillämpar olika villkor för likvärdiga transaktioner och när parten ställer upp avtalsvillkor som inte är kopplade till avtalsföremålet.

Med oskäligen priser menas under- och överprissättning. Underprissättning kan vid en första anblick verka positivt för konsumenten, men avsikten med underpris är att det dominerande företaget konkurrerar ut mindre marknadsaktörer genom att locka kunder. I målet AKZO Chemie BV uttalade kommissionen att ett pris som är lägre än den genomsnittliga rörliga kostnaden för produkten.³⁰ I praktiken har det dock visat sig svårt att bevisa underprissättning utan ytterligare bevis än de rent ekonomiska.³¹

Paragrafen tar sikte på de fall där enskilda företag agerar marknadsstörande på egen hand. Vad dominerande ställning är och hur den bestäms nämns delvis i propositionen, som lyfter fram att bedömningen sker på grundval av flera omständigheter som tillsammans indikerar på dominerande ställning. Wetter m.fl. har ställt upp en rad faktorer som bör tas med i bedömningen. Dels handlar det om företaget i sig, till exempel dess finansiella och teknologiska styrka. Företaget ska också sättas i relation till sina ägare, marknaden och konsumenterna.³² Den faktiska marknadsandelen har en stor betydelse, inte bara den egna utan också storleken på övriga aktörer. Propositionen nämner siffran 30% som ett riktvärde för bedömning, 40% som tydligt tecken på dominans medan 50% är den marknadsandel som skapar presumtion för dominerande ställning.³³

³⁰ C-62/86

³¹ Europeisk konkurrensrätt, s. 142

³² Wetter m.fl., 2004, s. 130.

³³ Prop. 1992/93:56 s. 85 ff.

I EU-målet ”United Brands” gör domstolen ett försök att ytterligare förtydliga begreppet. De uttalar att dominerande ställning föreligger när företagets ekonomiska ställning möjliggör för aktören att agera oberoende av konkurrenter och direkta och indirekta kunder.³⁴

3.6 Konkurrensbegränsande avtal

Det andra benet inom konkurrensrätten är förbudet mot konkurrensbegränsande avtal, som finns i 2 kap. 1 § KKL och 101 FEUF. Paragrafen anger att avtal som har till syfte eller resultat att hindra, begränsa eller snedvrida konkurrensen på ett märkbart sätt är förbjudna. Fem typer av avtal nämns särskilt i andra stycket. Det är när avtalen fastställer, begränsar eller kontrollerar priser, marknader, produktion eller investeringar och dylikt, när likvärdiga transaktioner ges olika villkor eller när ett avtalsvillkor ställer krav som går utanför att ha samband med avtalsföremålet.³⁵ Avtalen kan delas in i horisontella och vertikala avtal, där horisontella avtal avser sådana som ingås mellan aktörer i samma position, det vill säga konkurrenter. Dessa avtal anses till sin natur vara konkurrensbegränsande. Vertikala avtal syftar istället till avtal mellan företag som är verksamma i olika led i distributionskedjan.³⁶

Vissa sådana avtal kan dock bli tillåtna genom undantag. Det ena sättet är genom 2 kap. 2 §, som anger att konkurrensbegränsande avtal är tillåtna enligt fyra kumulativa rekvisit, vilket innebär att samtliga måste vara uppfyllda för att omfattas av undantaget. Det första rekvisitet är att avtalet ska bidra till förbättring av något slag, ekonomisk, teknisk eller praktiskt. Det andra är att konsumenterna får del av den ekonomiska fördel företagen berett sig genom avtalet. Det tredje rekvisitet är att avtalet inte går utöver det som krävs för att uppfylla det första rekvisitet. Fjärde kravet är att det inte ger företagen möjlighet att slå ut konkurrensen till en väsentlig del.

³⁴ C-27/76

³⁵ Praktisk marknadsrätt, s. 828.

³⁶ Riktlinjer för tillämpningen av art. 101, 2011/C 11/01, s.

3.7 Konkurrensbegränsande offentlig säljverksamhet

I 3 kap. 27§ KkL finns en konfliktlösningsregel gällande säljverksamhet som bedrivs i offentlig regi. Paragrafen är relativt ny i konkurrensrättslig mening, och infördes efter mycket påtryckningar och lång debatt om konkurrensvillkoren mellan offentlig och privat sektor.³⁷ Regeln gäller enligt ordalydelsen när den som driver en verksamhet enligt 1 kap. 5§ KkL är stat, kommun eller landsting. Paragrafen öppnar för möjligheten till två olika förbud, dels ett förfarandeförbud där ett visst förfarande kan angripas, dels ett förbud mot verksamheten som sådan. I kombination med 3 kap. 28§ KkL blir regleringarna neutrala mot driftsformen, det väsentliga är att stat, kommun eller landsting har ett dominerande inflytande.³⁸

För att förbud för förfarandet eller verksamheten ska komma till stånd anger paragrafen två alternativa rekvisit. Ena punkten berör när förfarandet snedvrider, eller är ägnat att snedvrída, förutsättningarna för en effektiv konkurrens på marknaden. Propositionen lägger som exempel fram om det offentliga organet använder sin dubbla roll som både näringsidkare och myndighetsutövare för organets vinning. Den andra punkten riktar sig istället mot när förfarandet hämmar förekomsten eller utvecklingen av en effektiv konkurrens, till exempel så att privata alternativ har svårt att eller över huvud taget inte etablerar sig. Det är dock enligt förarbetena tillräckligt att tillväxten eller utvecklingen märkbart påverkas negativt.³⁹

Andra stycket meddelar att för ett förbud mot förfarande i kompetensenlig verksamhet krävs att det inte går att försvara förfarandet ur allmän synpunkt. Lagkommentarer argumenterar för att utgångspunkten är att lagstridiga förfaranden aldrig går att försvara. Som försvarbart anges om förfarandet

³⁷ [Prop 2008/09:231](#) s. 11

³⁸ Konkurrenslagen, 3kap, Zeteo lagkommentar Carlsson/Bergman,

³⁹ [Prop 2008/09:231](#) s. 57

tillgodoser andra allmänna intressen.

Tredje stycket i paragrafen medger ett viktigt undantag. Där anges att förbud mot verksamheten inte kan utfärdas om verksamheten är förenlig med lag. Därmed är det av största vikt att först utreda huruvida verksamheten är kompetensenlig enligt den kommunala rätten.

Marknadsdomstolen tog i målet MD 2015:12 ställning till Konkurrensverkets begäran om att förbjuda det kommunalt ägda AB Strömstads Badanstalt att bedriva gym- och spaverksamhet och säljverksamheten i anslutning till dessa. Badanstalten hade på grund av sitt geografiska läge en hög andel besökare från Norge. Rätten konstaterade först att gym- och spaverksamhet inte faller inom kommunens kompetens och befogenheter enligt KL och KBL, medan kommunal simhallsverksamhet är förenlig med viss begränsad sidoverksamhet som massage och gym. Den i fallet bedrivna verksamheten bedömdes dock på grund av sin omfattning falla utanför den så kallade anknytningskompetensen, som i korta drag innebär att kommunen i anslutning till sina kompetensliga anläggningar har rätt att bedriva mindre sidoverksamheter, det vanligaste exemplet är cafeteria i kommunala simhallar. Rätten kom ändå till slutsatsen att verksamheten inte kunde hindras i enlighet med konfliktlösningsregeln, på grund av bristande utredning av den relevanta marknaden. Utöver nämnda dom har paragrafen till dags dato inte tillämpats och prövats i fler fall där kommunen agerar inom det egentliga näringslivet.

Den tidigare nämnda granskningen av Göteborgs kommun och Liseberg lyfte också frågan om konkurrensbegränsande offentlig säljverksamhet. Verket uttalade att de mycket omfattande planerna bedöms kunna ha en betydande påverkan på konkurrensen, men att det är avgörande hur planerna genomförs, vilket främst bör ske genom att tillämpa marknadsmässiga villkor.⁴⁰

⁴⁰ Dnr 807/2015, Kkv

4 Kommentar och analys

Utredningen visar att kommunens möjlighet att bedriva näringsverksamhet är relativt stor. Det går att urskilja två huvudsakliga situationer när kommunen agerar på marknaden. Den första är den där kommunen upplever att det befintliga utbudet inom kommungränserna är otillräckligt för att tillfredsställa efterfrågan från turister. Den andra är när kommunen vill konkurrera om besökare gentemot andra anläggningar som räknas till samma relevanta marknad, men ligger utanför kommunens gränser.

Det första fallet leder till att de befintliga näringsidkarna anför kommunalbesvär om turistanläggningar, eftersom de upplever ett hot mot den egna verksamheten. Det är kommunen som ska göra det sannolikt att det gynnar turismen – samtidigt som vad som kan anses ”gynna turismen” är odefinierat och till synes något subjektivt. Gynnad turism synes kunna innebära att kommunen räknat med att få alltifrån enstaka besökare från grannkommunen till stora konferensgrupper från Kina, vilket i den juridiska praktiken leder till att kommunen är fria att uppföra i princip vad som helst. Det framstår efter genomgången av rättsfallen inte som någon svår uppgift att visa att nya attraktioner ger utomsöcknes besökare, inte heller har några resonemang kring proportionalitet förts. Vad en turistanläggning innebär är inte heller särskilt klarlagt, och tangerar ofta andra områden som i olika mån är kompetensenliga att stödja enligt KL. Utifrån genomgångna rättsfall som berör kommunala anläggningar går det att se att domstolen inte lägger någon större vikt vid vilken karaktär anläggningen har, det väsentliga har varit turistfaktorn.

Som rättsläget ser ut idag är kommunen förhindrade att agera nytt om det finns någon på den befintliga marknaden som kan uppfylla kommunens visioner, men i praktiken är en sådan ordning snudd på omöjlig. Visionerna förutsätter ofta den ekonomiska insats kommunen är beredda att satsa. Det skapas alltså en paradox, där kommunen upplever det befintliga utbudet som

otillräckligt, medan näringsidkarna bakom det befintliga utbudet inte har den finansiella styrka som krävs för att utöka utbudet, vilket får den följd att kommunen tillför ytterligare en konkurrent. Den nya anläggningen har redan från början givits en fördelaktigare position jämfört med det befintliga utbudet genom det kommunala beslutet. Utifrån det logiska resonemanget borde i princip varje kommunalt näringsinitiativ bli föremål för Kkv:s granskning utifrån de konkurrensrättsliga reglerna. I praktiken torde det dock vara svårt för Kkv eller en näringsidkare att vinna framgång med talan, då den relevanta marknaden är avgörande, och den relevanta marknaden utgår från likvärdiga anläggningar. Hela tanken bakom det kommunala projektet är ju att tillföra någonting som inte redan finns inom kommunen, vilket får den märkliga följden att de befintliga näringsidkarna i praktiken får en ny konkurrent, men att denna är för överlägsen för att kunna räknas som konkurrent i juridisk mening. Å andra sidan skulle ett godtyckligt fattat beslut om att ekonomiskt stödja en befintlig turistnäringsidkare kunna utgöra ett otillåtet stöd.

En annan aspekt är huruvida kommunen inom turistsatsningen agerar på egen hand eller ihop med en näringsidkare från det egentliga näringslivet. I det sistnämnda fallet blir det intressant att jämföra med understöd till enskilda näringsidkare. I inget påstött fall ("Dennisland" undantaget) med turistanläggningar har kommunen fått bakläxa för understöd till enskild näringsidkare, trots att det är uppenbart att den utvalda samarbetspartnern blir gynnad i relation till andra näringsidkare. Medan utredningen tydligt visar att sådant gynnande endast är tillåtet i ytterst få och specifika undantagsfall där det grundläggande servicebehovet hotas, verkar turistnäringen falla utanför sådana regleringar.

De ekonomiska förutsättningarna och spelreglerna skiljer sig mycket mellan kommun och näringslivet. Kommunen är i teorin styrd av de nämnda ekonomiska principerna, men dessa är vagt hållna och inte heller tillämpliga för att angripa beslut. Eftersom konkurrensrätten ser anläggningen som ett företag, och därmed endast ser till anläggningens förutsättningar, missar

reglerna att se till det faktum att kommunen har alla möjligheter att fortsätta stödja verksamheten trots att den går med förlust. Näringslivet har förvisso också denna möjlighet, men det är i slutändan på bekostnad av företagets ägare, medan det i kommunens fall sker på bekostnad av övrig verksamhet. Visserligen finns det flera krav att verksamheten ska ske på marknadsmässiga grunder, men det hindrar inte kommunen från att tolerera och stödja förlustbringande verksamhet. Å andra sidan verkar denna möjlighet till långsiktig finansiering delvis legat till grund för turistundantaget från första början.

Reglerna om konkurrensbegränsande avtal synes i huvudsak främst tänkt att vara tillämpliga när det gäller rena produktionsverksamheter, men är teoretiskt sett tillämpliga på all näringsverksamhet. Det blir dock något otympligt och kräver stor juridisk limbo för att kunna applicera reglerna på kommunal turistverksamhet. Inom ramen för missbruk av dominerande ställning är det eventuellt tänkbart att man skulle kunna argumentera för underprissättning i de fall där kommunen har betydligt lägre priser än konkurrenter.

Visserligen är marknaden dynamisk, och företagare har alltid att räkna med konkurrens från andra. Det är dock en väsentlig skillnad mellan att konkurrera mot andra företagare och mot kommunen, då kommunen sitter på dubbla stolar i sin roll som företagare och allmännyttans beslutsfattare. Det innebär att kommunen med enkelhet kan fatta förmånliga myndighetsbeslut till förmån för sig själva. Det torde inte gå att vinna framgång med kritik av sådant beslut, vare sig vad gäller kommunalbesvär eller genom konkurrensrättsliga regler. De sistnämnda gäller som bekant inte myndighetsbeslut, vilka man inte heller tar hänsyn till varken i missbruk av dominerande ställning eller konkurrensbegränsande avtal. Konkurrensrätten gör över huvud taget inte skillnad på huvudmannen, utöver den ekonomiska ställningen, trots att det inte går att bortse från det faktum att offentlig sektor har en särställning redan från början.

Diskussionen huruvida staten (och då även i form av kommun) bör agera på marknaden är politisk och lämnas därhän genom att konstatera att så redan sker i hög utsträckning, till stor del genom den nödvändiga konsumtion av produkter och tjänster som behövs inom kommunal verksamhet. Den delen är dock reglerad av Lag om offentlig upphandling, och genom upphandlingsförfarandet uppfylls kravet på marknadsmässigt agerande. I situationen med turistanläggningar finns inget särskilt förordnat förfarande, inte ens vid handel med marken till turistanläggningen.

Konfliktlösningsregeln som infördes för att komma till rätta med viss del av problematiken har inte hunnit tillämpas i tillräckligt hög utsträckning för att kunna dra några säkra slutsatser, men rätten tycks lägga stor vikt vid den relevanta marknaden i bedömningen. Det visar på vikten av att Konkurrensverket gör gedigna utredningar, då detta synes vara enda möjligheten att med konkurrensrättens hjälp reda i den orättvisa ordning som råder.

Käll- och litteraturförteckning

Propositioner

Prop. [1990/91:117](#)

Prop. 1992/93:56

Prop. 1994/95:177

Prop. 2004/05:56

Prop. 2008/09:231

Litteratur

Carlsson, Kenny; Bergman, Mats (2016). *Konkurrenslagen*, lagkommentar. Zeteo.

Gerhard, Peter (2013). *Marknadsrättens grunder*. 3. uppl. Malmö: Gleerups

Gustafsson, Leif & Westin, Jacob (2010). *Svensk konkurrensrätt*. 3 uppl. Stockholm: Norstedts juridik

Lindquist, Ulf (2017). *Kommunallagen: i lydelsen den 1 januari 2017 : en handbok med lagtext och kommentarer*. Femtonde upplagan. Stockholm: Wolters Kluwer

Lindquist, Ulf, Lundin, Olle & Madell, Tom (2016). *Kommunala befogenheter*. 8., [uppdaterade] uppl. Stockholm: Wolters Kluwer

Lindquist, Ulf; Losman, Sten; Lundin, Olle; Madell, Tom (2017). *Kommunallagen*, lagkommentar. Zeteo.

Svensson, Carl Anders (red.) (2010). *Praktisk marknadsrätt*. 8. uppl. Stockholm: Norstedts juridik

Rättsfallsförteckning

Högsta Förvaltningsdomstolen

RÅ 1960 I 187

RÅ 1969 ref. 26

RÅ 1973 A 258

RÅ 1977 ref. 77.

RÅ 1979 Ab 12

RÅ 1987 ref. 17

RÅ 1996 ref. 9

Konkurrensverket

Dnr 807/2015

Marknadsdomstolen

MD 2007:26

MD 2015:12

MD 2015:17

EU-domstolen

C-41/90 ”Höfner&Elser/Macrotron”

C-343/95 ”Cali&Figli”

C-27/76 ”United Brands”